

Dr. Varga Norbert

A magyar közigazgatás története

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tagozat	MKT-PN-17
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert docens
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. szoba Tel/Fax: (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	3
Követelmények	az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

Az olvasóleckében megtalálható feladat megoldásához szükséges idő: kb. 30 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom, tankönyv.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

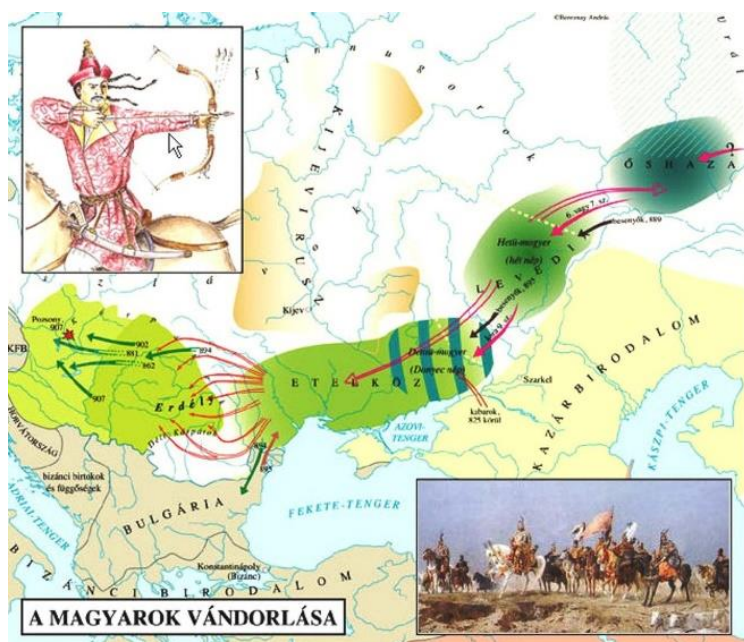
Államalapítás I. (Előzmények)

A magyar alkotmány története az államalapítással kezdődött, amelynek ismertetése elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a magyar állam szervezetét, a tantárgy szempontjából fontos végrehajtó szervek kialakulását, működését és fejlődésének történetét.

Törzsszövetségi rendszer kialakulása:

Amikor a honfoglalásra sor került, akkor már **törzsszövetségi** rendszerben éltek a magyarok, a nomád, pásztorkodó népek sorába tartoztunk. A magyar társadalom a X-XI. században ebből a szervezeti formából fejlődött ki, ami a Kazár Birodalomhoz való laza tartozás idején alakult ki. A társadalom alapját a *nagycsalád* jelentette, ami egy a legszűkebb vérokörösséget jelentette. A nagycsaládban általában három generáció élt együtt. Több nagycsalád alkotta a *nemzetséget*, ami már vér- és jogközösséget is jelentett. Ez tulajdonképpen hetedizigleni vérrokonságot jelentett, amelyen belül nem lehetett például házasságot kötni. A nemzetség egyébként jogközösséget is jelentett, ami elsődlegesen vagyonközösség volt, ami azt jelentette, ha a nemzetség tagja birtokot szerzett, akkor az a birtok a nemzetség tulajdonába került.

Több nemzetség együtt alkotott egy *törzset*, ami már nem feltétlenül jelentett vérokörösséget, mert ez inkább egy jogi szövetség volt. A szövetségük alapját az határozta meg, hogy egy közös őstől származtatták magukat. A magyarok korai társadalmában hét ilyen törzs alakult ki. *Törzsszövetségek* pedig a törzsek között jöhetett létre.

A magyar vezetői réteg a *horka*, a *gyula* és *kende* a kazár mintára alakult ki. A Kazár birodalomban a kagán, a kündükagán és a sád állt a társadalom élén meghatározott jogkörökkel. A kagán volt a szakrális fejedelem, istentől származtatta hatalmát. A kündükagán volt a hadvezér, mindig erre a feladatra a legalkalmasabb személyt választották, aki a nép tényleges vezetését is ellátta. A sád tartotta a kapcsolatot az idegenekkel, a vendégekkel és a csatlakozó népekkel. Ezt a vezetői beosztást vették át a magyar törzsek is, mikor a magyarok a Kárpát-medencébe érkeztek.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Kaz%C3%A1r_Birodalom

Erről az időszokról **Bölcs Leo a Taktika** című munkájában, **Biborbanszületett Konsatntin a Birodalom kormányzásáról** című írásában, tovább **Ibn Ruszta** írása alapján kaphatunk információt, amelyek forrásértékét azban kritikusan kell kezelni.

Bölcs Leo bizánci császár (886-912) a magyarokról a következőket írta a Taktika című hadtudományi munkájában a magyar hadszervezetéről.

"Ámde szólni fogunk a türkök [magyarok] szervezetéről és hadirendjéről, mely keveset vagy mit sem különbözik a bolgárokéétól; hogy férfiakban gazdag és szabad ez a nép, és egyéb pompát, a bőséget mellőzvé, csupán arra van gondja, hogy vitézül viselkedjék a maga ellenségeivel szemben. Ez a nép tehát, amely egy fő alatt áll, fellebbvalóitól kemény és súlyos büntetéseket áll ki elkövetett vétkeiért, és nem szeretet, hanem félelem tartja őket

féken; a fátadalmakat és nehézségeket derekasan tűrik, dacolnak a hőséggel és faggyl és a szükségben való egyéb nélkülözéssel, mint afféle nomád nép. A türkök törzsei fürkészők és szándékaikat rejtegetők, barátságtalanok és megbízhatatlanok, telhetetlen kincsszomj

rabjai; semmibe se veszik az esküt, sem szerződéseket nem tartanak meg, sem ajándékokkal nem elégszenek meg, hanem mielőtt az adottat elfogadnák, fondorlaton és szerződésszegésen törik a fejüket.

Ügyesen kilesik a kedvező alkalmat, és ellenségeiket nem annyira karjukkal és haderejükkel igyekeznek leverni, mint inkább csel, rajtaütés és a szükségeseiben való megszorítás útján.

Fegyverzetük kard, bőrpáncél, íj és kopja, és így a harcban legtöbbjük kétféle fegyvert visel, vállukon kopját hordanak, kezükben íjat tartanak, és amint a szükség megkívánja, hol az egyiket, hol a másikat használják. Üldöztetés közben azonban inkább íjukkal szerzik meg az előnyt.

De nemcsak ők maguk viselnek fegyvert, hanem az előkelők lovainak sügýét is vas vagy nemez fedi.

Sok gondot fordítanak rá, hogy gyakorolják magukat a lóhátról való nyilazásban is.

Követi őket nagy csapat ló, mén és kanca is, részint táplálékul és tejvívás végett, részint pedig sokaság látszatának keltése végett.

Nem ütnek körülárkolt tábort, mint a rómaiak [bizánciak], hanem a háború napjáig nemzetségek és törzsek szerint szétszéledve, télen-nyáron folyvást legeltetik lovaikat; a háború idején pedig a szükséges lovakat maguk mellett tartva és béklyóba verve őrzik türk sátraik közelében a csatarendbe állás idejéig, s csatarendbe álláshoz éjnek idején kezdenek.

Őrseiket messzire, sűrűn egymás mellé helyezik el, nehogy egykönnyen rajtaütés érje őket.

A harcban nem három hadosztályban állnak csatarendbe, mint a rómaiak, hanem különböző ezredekben, tömören összekötve egymással az ezredeket,

amelyeket csak kis közök választanak el, hogy egyetlen csatasornak látszódjának.

A derékhadon kívül van tartalékerejük, melyet kiküldenek törbe csalni azokat, akik elővigyázatlanul állnak föl velük szemben, vagy pedig szorongatott csapatrészt megsegítésére tartogatnak. Málhájuk a csatasor mögött a közelben van, a csatasortól jobbra vagy balra egy vagy két mérföldnyire, s csekély őrséget is hagynak vele.

Gyakran egy kötéltre vevén a felesleges lovakat, hátul, azaz a csatasor mögött annak védelmére

helyezik el. A harcvonal rendjeinek mélységét, azaz a sorokat nem egyformán alakítják, inkább a mélységre fordítván a gondot, hogy a harcvonal vastag legyen, és az arcvonalat egyenletessé és tömörré teszik.

Jobbára a távolharcban, a lesbenállásban, az ellenség bekerítésében, a színlelt meghátrálásban és visszafordulásban és a szétszóródó harci alakulatokban lelik kedvüket.

Hogyha pedig megfutamították ellenfeleiket, minden egyebet félretesznek és kíméletlenül utánuk vetik magukat, másra nem gondolva, mint az üldözésre. Mert nem elégednek meg, miként a rómaiak és a többi nép, ideig-óráig való üldözéssel és zsákmányszerzéssel, hanem mindaddig szorítják, amíg csak teljesen fel nem morzsolják az ellenséget, minden eszközt felhasználva e célból.

Ha pedig valamely üldözött ellenségük megerősített helyre menekül, azon vannak,

hogy pontosan kipuhatolják, hogy mind a lovak, mind az emberek miben szenvednek hiányt, és mindent elkövetnek, hogy az ezekben való megszorítás útján ellenfeleiket kézre kerítsék vagy ezeket tetszésük szerinti

egyezségre rábírnák oly módon, hogy eleinte enyhébb feltételeket szabnak, majd ha ezekbe az ellenség belement, más, nagyobb dolgokkal hozakodnak elő. "

A magyar törzsek neveit **Bíborbanszületett Kontantin bizánci császár 950 körül jegyezte le a De administrando, A birodalom kormányzása** című művében. Konstantin szerint a törzsszövetség kezdetben eszerint hét törzsre tagozódott.

„A türkök népe régen Kazáriához közel szerzett magának szálláshelyet, azon a helyen, melyet első vajdájukról Levediának neveznek. Abban az időben nem türköknek mondták őket, hanem szabartoi

aszphaloinak... A türkök hét törzsből álltak, de sem saját, sem idegen fejedelem felettük soha nem volt. Együtt laktak a kazárokkal három esztendeig... a türkök elűzték Nagy Morávia lakóit és megszállták azok földjét.”

A törzsek nevei a következők voltak Berta Árpád rendszere alapján:

- kabar 'orr' – a frissen csatlakozott „élen járó” védőtörzs, előőrs a második fázisban
- nyék 'sövény – védőtörzs, ami az első fázisban a szövetség határait védte
- megyer 'fő hely – az első fázis vezértörzse
- kürt-gyarmat 'mell-hát-mögé' – az első fázisban a megyer törzs elő és utóvédje
- tarján 'tarján' – az új vezértörzs, a második fázisban
- jenő 'oldalka' – az új vezértörzs oldalvédje
- kér 'hátsó, utolsó' – az új vezértörzs hátvédje
- keszi 'töredék' – egy régebbi nagyobb törzs maradéka.

A Kazár Birodalomtól történő elszakadás előtt a magyarok szövetséget kötöttek, amelynek eredményeként jött létre a törzsek közötti szövetség, amelyet a korábban már említett horka, kende és a gyula vezetett. A feladatkörét tekintve a horka a sádnak, a kende a kündükagánnak és a gyula a kagánnak felelt meg.

A korai magyar társadalmi és politikai fejlődés részleteiről kaphatunk képet **Anonymusnak a Gesta Hungarorum**a alapján is, aki azt mondta, hogy a törzsszövetség a vérszerződéssel jött létre. A mű a 13. században keletkezett, de ami abban szerepel, az egy korábbi kor leírása. Valószínűsíthető lehet, hogy volt egy vérszerződés, mert a nomád népeknél a rokonság vérszerződéssel jött létre, ami a béke megteremtésének az egyik eszköze volt. Ez azt jelentette, hogy egymás ellen már ezt követően nem lephettek fel katonai erővel, ha ezt mégis megtették, akkor annak bűsszü lehetett a következménye.

(A kecskeméti városháza dísztermében Székely Bertalan 1895 és 1897 között alkotott Vérszerződés című freskóján, a központi helyen látható a Nagyszentmiklósi aranyelet egy értékes darabja, a bikafejes ivócsanak.)

https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A9rszerz%C5%91d%C3%A9s#/media/F%C3%A1jl:Sz%C3%A9kely_Bertalan_V%C3%A9rszerz%C5%91d%C3%A9s.jpg

Erre az eseményre biztos, hogy nem Ópusztaszeren került sor. A kutatók valószínűsítik, hogy még a Kazár Birodalomtól történő elszakadás előtt történt meg.

Anonymus Gestájának első
oldala

8

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

www.u-szeged.hu

www.szechenyi2020.hu

KEZDŐDIK AZ ELŐBESZÉD A MAGYAROK CSELEKEDETEIHEZ

„Mesternek mondott P, a néhai jó emlékü, dicsőséges Bélának, Magyarország királyának jegyzője, N-nek, az ő legkedvesebb barátjának, a tisztelendő és az írástudás művészetében avatott férfiúnak üdvözlétét meg kérése teljesedését jelenti. - Midőn hajdan iskolai tanulmányon együtt voltunk és egyforma iparkodással olvassgattuk a trójai történetet, melyet én erősen megkedvelvén, a Frígiai Dáresnek és egyéb szerzőknek könyveiből úgy, miként mestereimtől tanultam, a magam fogalmazása szerint egy kötetbe szerkesztettem, akkor kérted tőlem, hogy amint a trójai történetet és a görögök háborúit megírtam, ugyanúgy írjam meg neked Magyarország királyainak és nemeseinek származását is: hogy a hét fejedelmi személy, aki a hét magyar nevet viseli, miképpen jött ki szittyá földről, vagy milyen az a szittyá föld, miképpen született Álmos, s mi okból nyeri az Álmos nevet Magyarország első vezére, akitől a magyarok királyai erednek, vagy mennyi országot és királyt vetettek maguk alá, vagy ezt a szittyá földről kijött népet mi okból hívják az idegenek beszédében hungárusoknak, a maga nyelvén meg magyarinak. Meg is ígértem, hogy teljesítem a kérést; ámde más teendőktől akadályozva kérésedről is, ígéretmről is már majdnem megfeledkeztem volna, ha Kedvességed levelében tartozásom teljesítésére nem figyelmeztet. Visszagondolva tehát Kedvességedre, noha ennek a vesződéséges vágtam, hogy véghezvigyem azt, amire ösztököltél. De meg a különböző történetírók példája szerint, az isteni kegyelem segedelmére támaszkodva, magam is jónak láttam, hogy

mindazt utódaink legvégső nemzedékéig feledésnek ne engedjem. Tehát legjobbnak tartottam, hogy igazán és egyszerűen írjam meg Neked, s így aki olvassa, tisztán láthassa, miképpen estek meg a dolgok. Ha az oly igen nemes magyar nemzet az ő származásának kezdetét és az ő egyes hősi cselekedeteit a parasztok hamis meséiből vagy a regösök csacsogó énekéből mintegy álomban hallaná, nagyon is nem szép és elég illetlen dolog volna. Ezért most már inkább az iratok biztos előadásából meg a történeti művek világos értelmezéséből nemeshez méltó módon fogja fel a dolgok igazságát. Magyarország tehát boldog, jutott neki adomány sok; hisz örülhet minden órán, deákjának ajándékán, mivel megvan íme neki királyai és nemesei származásának a kezdete. Ezekért a királyokért pedig legyen dicséret meg tisztelet az Örökkévaló Királynak és Anyjának, Szent Máriának, s az ő kegyelméből Magyarország királyai és nemesei bírják az országot boldog véggel, most és mindörökké. Ámen.”

Honfoglalás:

A törzsszövetséget hét törzs kötötte meg, amelyhez legkésőbb a kabarok csatlakoztak, akik az utó- vagy elővéd szerepét is betöltötték. A magyar honfoglalás szükségszerű cselekmény volt, következménye annak, hogy az **Etelközben** megtelepedett törzsek rájöttek arra, hogy ezt a területet nem tudják megvédeni a besenyők ellen. Etelközt ezért is tekintették átmeneti szállásnak a magyarok. A bolgárok és a bizánciak támadása miatt is el kellett hagyni ezt a területet, amelyet követően történik meg, a honfoglalás. A Kárpát-medencébe a Maros és a Tisza folyásánál, továbbá a Vereckei hágón keresztül érkeznek a magyarok.

Munkácsy Mihály: A honfoglalás

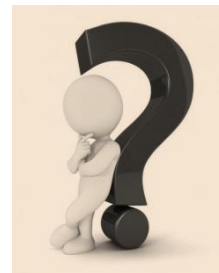
A magyarság már 895-896 körül megérkezett a Kárpát-medencébe, megtörtént a honfoglalás, ami biztos, hogy ez egy hosszabb folyamat volt. A Dunán-túli területeket foglalták el legkésőbb. Minden egyes törzsnek meg volt a saját **szállásterülete**, az a terület, ahol letelepedett. A szállásterületek között uratlanul hagyott területeket nevezünk *gyepűnek*. A kündű fejedelmi területe az ország középső területe volt.

Feladat: Kristó Gyula és László Gyula „vitájához” adalékul szolgál a következő forrás, amelyet kérem, hogy olvassanak el figyelmesen:

<https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/83-01/ch13.html>

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Melyek legfontosabb írott kútfői a honfoglalás előtti magyar társadalomnak?
2. Milyen hatást gyakorolt a Kazár Birodalom a magyar társadalmi szerveződésre?
3. Milyen okai voltak a honfoglalásnak?
4. Milyen vita alakult ki a kettős honfoglalás kapcsán?
5. Mi az a szállásterület és a gyepű?

AJÁNLOTT IRODALOM

MEZEY Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 23-36. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

